

Сташук Віталій Філімонович,

*докторант Інституту європейських досліджень і міжнародних відносин
Братиславського університету ім. Коменського*

УДК 316.356

РЕГІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФАКТОР (ДЕЗ) ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

У статті аналізується феномен регіональної ідентичності в контексті її впливу на поточні процеси творення української нації і розглянуті деякі аспекти відмінностей, які існують між різними регіонами України.

Ключові слова: *регіон, ідентичності, інтеграції, орієнтації.*

В статье анализируется феномен региональной идентичности в контексте ее влияния на текущие процессы создания украинской нации и рассмотрены некоторые аспекты различий, существующих между разными регионами Украины.

Ключевые слова: *регион, идентичности, интеграции, ориентации.*

The article analyzes the phenomenon of regional identity in the context of its impact on current processes of creation of the Ukrainian nation and considered some aspects of the differences that exist between different regions of Ukraine .

Keywords : *region , identity , integration , orientation .*

Трансформація політичної системи та спроби запровадження європейських стандартів вимагають ретельного дослідження явищ, які стосуються регіональної ідентичності і які мають вплив на політичні процеси у багатьох демократичних країнах. Автори досліджень з питань європейського регіоналізму С. Роккан, Д.В. Урвін зауважують, що небезпідставно «події двох минулих десятиліть зробили з «регіоналізму» і «етнонаціоналізму» у дослідженнях західних індустріальних суспільств щось подібне до політичної та академічної моди» [1, с. 117]. Причина, на думку авторів, в тому, що в цих країнах став набирати оберти «регіонально-етнічний» протест проти політичних центрів і режимів.

Для України дослідження специфіки регіональної ідентичності є теж достатньо актуальні. Такі дослідження безпосередньо стосуються державотворчого процесу і допомагають творенню української нації, зменшенню потенціалу сепаратизму, виробленню ефективної державної політики у цій сфері. Не слід забувати, що ідентичність може виступати як чинником консолідації, так і одним з джерел політичних конфліктів. Ці конфлікти посилює і нестабільність посткомуністичних суспільств, в яких люди знаходяться в пошуках власної ідентичності в нових державах, в умовах нових духовних орієнтирів і яким потрібно звикати до нових взаємозв'язків з державою, або вирішувати питання відстоювання своєї культурної, мовної чи релігійної відособленості. Тому становлення такої національної ідентичності громадян, яка б сприяла збереженню цілісності молодій державі, розвитку громадянського суспільства та визначенню місця країни у системі культурних і геополітичних координат, залишається для українського суспільства важливим завданням.

Окремі аспекти процесів формування регіональної ідентичності досліджуються в роботах вітчизняних та зарубіжних авторів С. Роккана, М. Рябчука, Л. Нагорної, А. Гуцала, Г. Зеленько, Є. Кіш, І. Ковалю, І. Кресіної, І. Кураса, І. Прізела, М. Шульги, Р. Шпорлюка, Т. Кузьо та інших.

Вислів «регіональна ідентичність» творять дві складові. Поняття «регіон», маючи широкий зміст, використовується багатьма науками, можливо тому єдиного підходу до його визначення не існує. Вчені визнають, що мета, завдання і специфіка дослідження зумовлює формулювання дефініції, яке відштовхується від таких географічних критеріїв як фізичний простір, територія чи просторова система і є проміжним чинником, який формує інші структурні змінні і їх значення. Регіон – це також територіальна громада, історично сформована на основі етнокультурної ідентичності людей, які заселили певний простір. Регіон існує і змінюється в результаті діяльності його жителів, пов'язаних соціальною структурою і різного роду інтересами (політичними,

економічними, культурними). Щодо нашого дослідження, то нам цікавий регіон, який визначається, як пише фахівець європейського регіоналізму М. Кітінг, за культурними критеріями у відповідності до мови чи моделі соціальної комунікації або описується відповідно до почуття ідентичності [2, с. 75]. З поняттям ідентичності, яке походить від латинського *identicus* - тотожний, однаковий і яке уперше ввів у науковий обіг Е. Еріксон на початку 1940-х рр., пов'язано багато формувань і позицій. У 1970-х рр. поняття «ідентичність» утверджується в дискурсі західної соціально-гуманітарної науки. Термін «ідентичність» є багатозначним, що призводить до наукових дискусій навколо його змісту, у ході яких поняття дедалі більше розмивається. Ним позначають і систему світосприймання, і «відчуття належності», і ареал особистісних самоідентифікацій, і об'єкт наукової рефлексії» [3, с. 40]. Проблему ідентичності висвітлює Ентоні Сміт у роботі «Національна ідентичність», стверджуючи що «Я складається з розмаїтих ідентичностей та ролей — родинної, територіальної, класової, релігійної, етнічної та родової» [4, с. 14], тобто можемо говорити про поєднання кількох Я-образів в процесі ставлення індивіда до самого себе чи усвідомлення приналежності до певної спільноти, ідеалу, норми на основі загальних характеристик через відчуття «ми» на противагу «їм» / «іншим», в процесі конструювання і реагування. Множинність ідентичностей припускає їхню структуру чи ієрархію.

Серед розмаїття ідентичностей регіональна ідентичність є найменш дослідженою концепцією, зміст якої і вплив на політику важко вловити. Однак незмінним фактором, який формує регіональну ідентичність, є система цінностей і переконань, норм і форм поведінки певної територіальної спільноти, через яку вона сприймає політичну, соціальну і економічну ситуацію. Крім того, ідентичність конструюється на основі спільної релігії, мови, історичної спадщини, традицій, символів. Регіон може продукувати цінності і колективну реакцію, може формувати сприйняття і умови для певних дій. У дослідженні регіональної ідентичності вищезгаданий М. Кітінг виділяє три складові. Перша – *когнітивна*, коли люди, усвідомлюючи існування регіону, мають знання про свій регіон і інші регіони, можуть усвідомлювати їхні особливості. Друга складова – *емоційна*, як «спосіб сприйняття людьми регіону та ступінь, в якій той забезпечує острів спільної ідентичності та солідарності у можливій боротьбі з іншими формами солідарності, включаючи класову та національну» [2, с. 93]. Ця складова, на думку автора, висвітлює когнітивну складову і пов'язана з третьою – *інструментальною*, зміст якої полягає в тому, щоб в досягненні політичних, економічних і соціальних цілей використовувати регіон для мобілізації чи певної колективної реакції.

Після здобуття незалежності перед Україною постало завдання формування нової ідентичності, яка найкраще сприяла б процесам консолідації нації і творенню громадянської ідентичності. Системи цінностей і моделей політичної поведінки почали істотно видозмінюватися у нестабільному соціальному середовищі, розмиваючи систему ідентичності. Зі змінами політичних інститутів і соціальної реальності, в попередні десятиріччя сконструйована у добровільно-примусовій формі ідентичність помітно деформувалася, але не зникла. Вона розпорошилася та фрагментувалася, склавши певну структуру розмножених ідентичностей. До того ж на поверхню стали спливати більш глибокі нашарування, пов'язані з історично-регіональними особливостями формування локальних ідентичностей. Різні регіони України, ідентифікуючи себе з різними культурами, набували неоднакового історичного досвіду, що в значній мірі і до тепер впливає на формування і збереження територіальної ідентичності. До того ж Україна є яскравим прикладом *незавершеного процесу інтеграції* різних регіонів.

Українські соціологи поставили завдання на основі аналізу репрезентативних національних опитувань, проведених з 1994 по 2008 рік, виявити фактори, які зумовлюють політичні відмінності регіонів. Вчені роблять висновок, що істотних *соціально-економічних* відмінностей між регіонами за більшістю показників в оцінках респондентів не спостерігається. Визначальні чинники політичної диференціації регіонів України проявляються у двох сферах – *геополітичних орієнтаціях і мовно-культурних цінностях* [5, с. 340]. Зокрема, у західних областях українською мовою розмовляють на 85% більше, ніж на сході країни, і навпаки. Протилежним є і ставлення громадян до статусу російської мови як другої державної чи регіональної.

Виразними є і відмінності геополітичних орієнтацій жителів різних регіонів. Відповідаючи на запитання, який напрям зовнішньої політики має бути пріоритетним для України, жителі західних регіонів віддають перевагу відносинам з країнами Європейського союзу (65,5%), а відносини з Росією бачать пріоритетними лише 9,1% опитаних. У східних регіонах країни навпаки, більшість респондентів (58,1%) віддають перевагу відносинам з Росією, а відносини з країнами ЄС бачать пріоритетними 21,5% опитаних [6]. Значно різняться зовнішньополітичні орієнтації населення різних регіонів і тяжіють у різних напрямках до найближчих країн-сусідів і в наслідок інтенсивного інформаційно-культурного впливу. Зокрема Ст. Уайт, А. МакАллістер зазначають, що проблеми зовнішньополітичних орієнтацій загострюються в так званих «проміжних країнах», які були частинами СРСР, однак географічно належать до Європи. Вони розриваються «між історично обумовленими зобов'язаннями перед організаціями, створеними в радянському минулому, - громадськими, економічними, військовими – і запрошенням стати повноцінним економічним і військовим співробітником Заходу» [7, с. 38]. Можна зауважити, що Україна є територією, яка не тільки в минулому знаходилася під впливом різних державних структур і різні регіони нашої країни засвоїли різні мовно-культурні коди. Вона і зараз знаходиться на перехресті різноспрямованих політичних намагань держав, які прагнуть «втягнути» її у сферу своїх інтересів. Така ситуація віддзеркалюється у ступені відчуття близькості українців за характером, звичаями, традиціями до жителів інших регіонів України і сусідніх країн. Зокрема, дослідження громадської думки фіксують високий рівень міжрегіональної відчуженості, тому що громадяни України вважають ближчими до себе жителів сусідніх країн, ніж українців з інших регіонів [8, с. 7]. Це створює постійну додаткову напругу у процесі внутрішньої інтеграції українських регіонів і у геополітичному виборі країни.

Держава має звертати увагу на вищевказані тенденції і опікуватися регіонально-політичними процесами, які в ній відбуваються. В протилежному випадку існує ризик зіткнутися з небажаними наслідками стихійних станів, одним з яких можуть бути сепаратистські настрої. Хоч роль держави впливати на процес формування загальнонаціональної ідентичності обумовлена низкою факторів, в першу чергу бажанням і здатністю внутрішнього проникнення держави у ці процеси. Однак навіть бажання і здатність не завжди гарантують позитивний результат. На думку Р. Коллінза, в кордонах сучасної держави навіть крайні прояви проникнення держави можуть бути безуспішними при створенні єдиної етнопонаціональної ідентичності. Замість цього «може бути створений простір мобілізації етнічних груп на боротьбу один з одним за визначення того, чия культурна ідентичність стане легітимним ядром нації» [9, с. 34]. На думку автора, боротьба може йтися і за автономію, або ж навіть за відокремлення, адже навіть країни з високим рівнем внутрішнього проникнення можуть об'єднуватися чи ділитися під впливом різних факторів, зокрема геополітичних процесів.

При аналізі даних українські соціологи з'ясували, що політична диференціація регіонів за двома основними чинниками – мовно-культурними цінностями і геополітичними орієнтаціями впливає на електоральні вподобання українців на президентських та парламентських виборах. Дані свідчать про чітко фіксований регіональний характер українського електорату [10, с. 62]. Особливо політична боротьба стала базуватися на протиріччях між західними та східними регіонами України у 2004 і 2006 роках, коли голоси виборців розділилися між В.Ющенком та В.Януковичем, та між «помаранчевими» та «біло-синіми». «Так, чим більше в регіонах прихильників надання російській мові статусу другої державної, тим більше голосів у 2004 році отримав Янукович та у 2006 — «біло-сині». А чим більше в регіонах прихильників надання російській мові статусу місцевої офіційної та усунення російської мови з офіційного спілкування взагалі, тим більше голосів у 2004 році отримав Ющенко, а у 2006 — «помаранчеві». Подібними, лише незначно слабкішими, виявилися і залежності результатів голосування від співвідношення в регіонах тих, хто за ближчі відносини з Росією, і тих, хто — із Заходом» [11]. Таке становище напевно триватиме допоки всі політичні гравці не знайдуть консенсус щодо стратегічного вибору шляхів подальшої трансформації суспільства.

Можна визначити ще декілька аспектів неоднорідності регіональної ідентичності, які впливають на політичну ситуацію, однак не визначають її. Американський історик Тімоті Снайдер

стверджує, що Україну значно більше розділяє історична пам'ять, ніж питання мови чи етнічності [12]. В сучасній Україні існують принаймні дві версії української історії. У південно-східних регіонах домінує радянська версія, а в західних областях по іншому трактують історичні події. Існування регіональних версій української історії призводить до різних ціннісно-смыслових оцінок певних аспектів національної історії. За роки незалежності українським регіонам не вдалося знайти порозуміння в питанні формування спільної історичної пам'яті. Доказом цьому стали тривалі і гострі дискусії щодо оцінки окремих історичних подій і постатей. Ці суперечки інколи переростають у локальні протистояння навколо встановлення пам'ятників, зокрема у Львові С. Бандері чи в Одесі Катерині II. Не меншу розбіжність думок і ворожнечу викликає перейменування вулиць на честь історичних осіб, які є героями для однієї частини України і антигероями для іншої її частини. До того ж явно помітні симптоми політизації питання ставлення до минулого. Політичні лідери країни, включаючись у подібні дискусії, тільки підливають масло у вогонь. З метою отримання влади і електоральних симпатій вони ладні безвідповідально переписувати вітчизняну історію у вигідний на поточний момент варіант, не усвідомлюючи ризиків. На логічне питання, чи можливий діалог двох версій історії і об'єднання навколо інтерпретацій історії, дає відповідь видатний український дослідник Л.Нагорна. Вона зазначає: «У розколотих, поляризованих суспільствах простір історичної пам'яті – суцільна зона ризику. Історію пишуть люди із своїми симпатіями й уподобаннями, і читач має справу переважно не з фактами, а з інтерпретаціями. Ні довільні тлумачення, ні елементи міфологізації тут не виключені. Та й взагалі в історії марно шукати універсальну, придатну для всіх Істину. Надто щільно переплітаються в ній різноспрямовані інтереси й амбіції, щоб історієписання стало безсторонньою фіксацією реальності» [13]. Хоч і зрозуміло, що історична пам'ять є і буде чинником формування регіональних ідентичностей.

Однак існування на теренах однієї держави кількох регіонів з характерними для них ідентичностями, які різняться одна від одної, не завжди призводить до політичних наслідків. На думку М. Кітінга, це «залежить від того, чи використовується регіональна ідентичність як структура сприйняття і оцінки політичних проблем, особливо при голосуванні на виборах і референдумах» [2, с. 95], тобто чи після першого етапу регіоналізації, як то наявність регіональної ідентичності, настає другий етап – політизація ідентичності. Наступним етапом політичної регіоналізації може бути висунення вимоги регіональної автономії. Однак процес може зупинитися на першому чи другому етапі без переходу до третього.

Що стосується українських реалій, то теми регіональних відмінностей достатньо часто активізуються саме політичними суб'єктами. Використання у передвиборчій боротьбі політичними партіями та рухами міжрегіональних суперечностей сприяє зростанню відчуженості регіонів і поглибленню взаємних відмінностей в артикуляції інтересів різних територіальних спільнот і може посилити дезінтеграційні процеси усередині самого українського етносу, ставлячи під загрозу територіальну цілісність України. Значну роль в цих процесах відіграє і позиція як політичної еліти в центрі, так і регіональних еліт. Якщо для отримання влади її представники використовуватимуть гру на цінностях, політичні спекуляції і пропаганду, яка спирається на різні регіональні орієнтації, то в результаті політична диференціація регіонів посилюватиметься. Напрругу на вісі «центр – регіон» своїми окремими рішеннями збільшують і регіональні еліти. Зокрема, представницькі органи обласного рівня не раз ухвалювали рішення щодо святкування певних дат чи встановлення пам'ятників та ініціювали проведення місцевих референдумів з питань статусу мов національних меншин, повноважень відповідних територій. Більшість цих рішень негативно сприймаються центральною владою та населенням інших регіонів України, що зумовлює формування не консенсусного варіанту відносин і є ознаками дисфункції політичної системи суспільства.

Результати соціологічних опитувань свідчать, що на думку громадян України головними чинниками поглиблення міжрегіональних відмінностей і протиріч є саме чинники політичного характеру, а тему «розколу країни» штучно відтворюють і перебільшують політики. Одночасно більшість українці визнають наявність регіональних відмінностей, однак не вважають їх достатніми для того, щоб говорити про існування двох різних народів, а міжрегіональні

протириччя не бачать такими, які можуть призвести до розколу країни [14, с. 22]. Однією з ознак політичної регіоналізації може слугувати і визначення політичними партіями власних електоральних полів. Якщо взяти до уваги вищезгадану тезу про взаємозв'язок між регіональними ідентичностями і електоральними симпатіями, то доречно наголосити, що на певному етапі політичні партії України, які специфікою формування відрізняються від класичних ідеологічних партій західного взірця, для реалізації власної мети і досягнення влади стали використовувати регіональну структурування українського суспільства.

Регіональна напруга і стратегії можуть призвести до різних моделей територіальної структури. Однак більшість з українських експертів вважають, що поки що регіональні відмінності в Україні знаходяться в межах ідейно-політичного плюралізму і не становлять загрози територіальній цілісності країни. Згідно з прогнозами, таке становище може зберігатися у прихованому вигляді і підніматиметься на порядок денний у виборчий період. Хоча існує і можливість поглиблення розмежування аж до федералізації країни, якщо серед українських політиків не буде знайдений консенсус щодо можливих подальших шляхів розвитку країни чи оптимальної та прийнятної для абсолютної більшості українських громадян моделі розвитку національної ідентичності, яка б органічно поєднувала як політичні (громадянські), так і соціокультурні складові, враховувала специфіку соціальних ідентичностей регіонів. Регіональні розбіжності й різносторонні тяжіння усередині певної спільноти можна подолати, якщо відкривати локальний простір для ділової і громадянської активності, розвивати громадянські структури регіонального співтовариства і місцеве самоврядування. Держава має забезпечити адекватний розвиток всіх складових її регіонів і дати можливість громадянам бути ефективними учасниками громадського життя. Саме такий цивілізований шлях обрала для вирішення регіональних проблем Європа, а саме політику географічної децентралізації влади, легітимацію рішень влади через референдуми, розв'язання мовного питання. Нівелювати гостроту конфліктів допомагає прозорий характер політичного режиму, розвиток комунікацій, системи освіти.

Якщо поглянути на європейську регіональну політику, то один з її принципів базується на децентралізації повноважень, відповідальності і ослабленні домінування центру над регіонами (Європейська хартія місцевого самоврядування (1985), Хартія з регіоналізму (1988), Декларація щодо регіоналізму в Європі (1996)), яким надаються широкі права. Адже саме регіональні органи влади найкраще знають проблеми регіону і мають інформацію про його потреби, тому з певними функціями справляються ефективніше. До того ж децентралізація посилює структуру місцевих влад. В рамках європейської регіональної політики намагаються побудувати таку систему влади зі збалансованими механізмами і процедурами, при якій органи місцевого самоврядування беруть участь у розробці планів і стратегій не тільки на рівні регіону, але мають вплив на формування політики на національному і наднаціональному рівнях. Водночас значна увага європейської регіональної політики приділяється підвищенню конкурентоспроможності регіонів. На прикладі європейської політики можна сказати, що децентралізація виконує не стільки завдання послабити органи центральної влади, скільки створити нові форми інтеграції регіонів в єдине ціле. До того ж децентралізація може спростити процедури розробки, узгодження і здійснення програм регіонального розвитку і в свою чергу розвинути таку форму організації, яка дозволила б вирішити конфлікти між свободою і порядком, демократією та ефективністю. Такі підходи в регіональній політиці можуть стати наочним прикладом і для українських реалій.

Однак, на відміну від Європи, Україна просувається іншим шляхом, зберігаючи і зміцнюючи жорстку централізовану вертикаль виконавчої влади, а принципи децентралізації управлінських функцій, єдності повноважень та відповідальності ігноруються. Існуюче виборче законодавство та позиція правлячої центральної еліти сприяє досить специфічному формуванню персонального складу місцевих рад. Більшість депутатського корпусу складається із представників місцевих адміністративних та бізнес-еліт, які, в силу різних обставин, демонструють повну лояльність до державної виконавчої влади. Складова легітимації та консервації існуючих місцевих еліт суттєво домінує над функцією представництва всіх соціальних інтересів, а питання сучасної інноваційної моделі розвитку для більшості місцевих органів влади просто не стоїть у порядку денному. Замість вирішення наявних проблем, пов'язаних з регіональною структурізацією

українського суспільства і з реформуванням системи органів місцевого самоврядування, політична еліта займається, в основному, боротьбою за контроль над фінансовими потоками, перерозподілом сфер впливу і власності, міжклановим протистоянням.

Наостанок можна зробити висновки, що національна ідентичність жителів України знаходиться в процесі становлення, однак питання відчуження українських регіонів залишається актуальним, а тенденції до розмежування регіональних ідентичностей за роки незалежності позбутися не вдалося. Важко не погодитися з думкою, що національні «проекти нової країни завжди повинні спиратися на мову, на історію, на культуру як базис відмінностей від інших, який формує масову ментальність» [15] і національну ідентичність. В умовах несформованої спільної ідентичності важко говорити про успіх будь-якого державно-політичного проекту. Тож у питанні подальшого вивчення проблем регіональних ідентичностей і пошуках підґрунтя формування спільної громадянської ідентичності існує значний дослідницький потенціал.

Література:

1. Роккан С., Урвин Д.В. Политика территориальной идентичности. Исследования по европейскому регионализму / С. Роккан, Д.В. Урвин // Логос. - 2003. - №6. – С.117-132.
2. Китинг М. Новый регионализм в Западной Европе / М. Китинг // Логос. – 2003. - №6 (40). – С. 67-116.
3. Нагорна Л. Регіональна ідентичність: український контекст / Л. Нагорна. – К.: ІПіЕНД імені І.Ф.Кураса НАН України, 2008. – 405с.
4. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / Д. Ентоні Сміт; [Пер. з англійської П. Тарашука]. - К.: Основи, 1994. - 224 с.
5. Вишняк О. Політична типологія регіонів України: динаміка та фактори змін / О. Вишняк // Українське суспільство 1992-2008. Соціологічний моніторинг. – К.: Інститут соціології НАН України, 2008. – С.331-342.
6. Центр Разумкова. Який напрям зовнішньої політики має бути пріоритетним для України? (регіональний розподіл) - [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=119.
7. Уайт Ст., МакАллистер А. Белоруссия, Украина и Россия: Восток или Запад? / Ст. Уайт, А. МакАллистер // Мир России. – М.: 2008. – №4. – С.37-59.
8. Ідентичність громадян України: стан і зміни. Аналітична доповідь Центру Разумкова // Національна безпека і оборона. – К.: 2007. - №9(93). – С.3-9.
9. Коллинз Р. «Балканизация» или «американизация»: геополитическая теория этнических изменений / Р. Коллинз // Логос. – 2005. - №1 (46). – С.19-64.
10. Хинич М., Хмелько В., Ключко М, Ордешук П. Пространственный анализ парламентских выборов - 2006 в Украине / М. Хинич, В. Хмелько, М. Ключко, П. Ордешук // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2008.- №2. – С.45-65.
11. Хмелько В. Через що політикам вдається розколювати Україну / В. Хмелько // Дзеркало тижня. – 2006. - 24 червня - № 24 (603). - [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.dt.ua/articles/47092>.
12. Кириченко І.Україна—Росія: дисбаланс відносин / І. Кириченко // Дзеркало тижня. – 2009. - 13 квітня. - №13. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://dt.ua/SOCIETY/ukrayinarosiya_disbalans_vidnosin-56605.html.
13. Снайдер Т. Історія є найслабшим місцем ЄС / Т. Снайдер // Главред, 11.09.2009. - [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://inozmi glavred.info/articles/1954.html>.
14. Снайдер Т. Хто боїться української історії / Т. Снайдер // BBC Ukrainian, 22.09.2010. - [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news/2010/09/100922_snyder_ukr_oh.shtml.
15. Нагорна Л. «Війни ідентичностей»: сценарії і ризики / Л. Нагорна // Політичний менеджмент. – 2007. - №2. - [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=69&c=1590>.

16. Спільна ідентичність громадян України: підґрунтя, виклики, шляхи формування. Аналітична доповідь Центру Разумкова // Національна безпека і оборона. – К.: 2007. - №9(93). – С.15-27.
16. Почепцов Г. України: пошук помилок проектувальників / Г. Почепцов // Українська правда, 5.05.2011. - [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/05/5/6146023/>.

*Козлова Оксана Миколаївна,
викладач кафедри політичних наук,
НПУ імені М.П. Драгоманова*

УДК 32:159.922 (477)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ МЕНТАЛЬНОСТІ

Стаття розкриває теоретичні засади менталітету: явище, поняття, основні підходи до визначення українських та зарубіжних дослідників.

Ключові слова: ментальність, менталітет.

Статья раскрывает теоретические основы менталитета : явления, понятия, основные подходы к определению украинских и зарубежных исследователей.

Ключевые слова: ментальность, менталитет.

The article reveals the theoretical foundations of mentality: the phenomena, concepts, and basic approaches to the determination of the Ukrainian and foreign researchers.

Key words: mentality mentalyitet.

У сучасній політології і соціології, особливо в новоутворених державах, спостерігається тенденція наукових студій методом здійснення наскрізних ментальних досліджень суспільно-політичних процесів. Поняття «менталітет», в руслі якого розвивається вказана тенденція свого часу було запроваджене в суспільні науки представниками історико-психологічного і культурно-антропологічного напрямків Л.Леві-Брюлем, Л.Февром, М.Блоком та деякими іншими представниками вказаного напрямку. За висловом Ф.Броделя — одного з яскравих представників цієї школи — ментальності суть «темниці, в яких містяться довготривалі часи». З огляду на поставлене завдання дослідження самоврядних потенцій не як зовнішніх, а як досить сталих внутрішніх глибоко психологічних характеристик українського народу, що зберігають значення для сьогодення, їхній розгляд доцільно здійснити саме в руслі категорії «ментальність». До того ж у дослідженнях національного характеру кінця XIX — початку XX століття мають місце такі характерні особливості, які вписуються в поняття ментальність, що дає підстави розглянути вказані дослідження під кутом зору цієї категорії. Відтак, увага при здійсненні аналітичного огляду історико-політологічної спадщини зламу століть звертатиметься на ті процеси й на ті характеристики, що підпадають під на́зване поняття, яке в політологічному значенні покликане слугувати глибинному осягненню існуючих нинішніх і майбутніх проблем.

Слово «ментальність» пов'язане з такими його латинськими аналогами як менталіс, мене, ментіс — розумовий, розум, думка або інтелект. В англійській мові слово менталіті означає розум, інтелект, розумові особливості, ступінь інтелектуальної енергії, напрям мислення, характер або спрямування інтелекту. З погляду політології, ментальність — певний рівень індивідуальної і суспільної свідомості, а також пов'язаний з ним спектр життєвих позицій, культури і моделей поведінки, які претендують на незалежність від офіційно визначених ідеологічних установок і політичних орієнтацій; спільний для членів соціально-політичної групи чи організації своєрідний «політико-психологічний тезаурус», який дозволяє одноманітно сприймати оточуючу соціально-політичну реальність, оцінювати її і діяти в ній у відповідності з певними ustalеними в суспільстві «нормами і образами поведінки», адекватно сприймаючи і розуміючи при цьому один одного. У більш наближеному до поставленої проблеми розумінні, ментальність — спільне психологічне